

UDK: 327:[616-036.21: 578.834
Bibliid: 0025-8555, 73(2021)
Vol. LXXIII, br. 1, str. 39–57

Originalan naučni rad
Primljen 3. februara 2021.
Odobren 8. marta 2021.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2101039T>

Međunarodni odnosi u doba korone: preispitivanje koncepta entropije

Vladimir TRAPARA¹

Apstrakt: Predmet rada je odnos između koncepta entropije u međunarodnim odnosima i uticaja pandemije virusa korona na njih. Pandemija virusa korona je na više načina događaj bez presedana u savremenoj istoriji, ali doba korone samo potvrđuje već prisutan trend haosa i nepredvidljivosti u posthladnoratovskim međunarodnim odnosima, koji je Randal Šveler (Randall L. Schweller) objasnio konceptom entropije – tendencije porasta neuređenosti svakog zatvorenog sistema. Cilj rada je razmatranje ovog koncepta, a zatim njegovo preispitivanje putem ocene kako se uticaj pandemije korone na međunarodne odnose uklapa u njega. Polazeći od toga da je Šveler ustanovio da su u prošlosti hegemonski ratovi bili osnovni mehanizam suzbijanja entropije u međunarodnom sistemu, a da bi određeni uticaj u tom pravcu u budućnosti mogla da ima i neka prirodna katastrofa, autorovo osnovno istraživačko pitanje glasi: da li pandemija korone može da utiče na smanjenje entropije u post-korona dobu, ili će se entropijski trend samo produbiti? Utvrdivši da je ovo drugo tačno, objašnjenje za rezilijentnost entropije autor nalazi u odsustvu ravnoteže snaga u savremenom međunarodnom sistemu – što je suprotno Švelerovom očekivanju da samo hegemonija može da suzbije entropiju. Zaključak je da će velike sile u doba post-korone morati svesno da rade na obnovi i održavanju ravnoteže snaga, ako žele da učine sistem otpornijim na neku sledeću globalnu katastrofu.

Ključne reči: pandemija, virus korona, entropija, Randal Šveler, hegemonija, ravnoteža snaga, međunarodni odnosi.

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2021. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2021. godine.

Godina 2020. u međunarodnim odnosima nije bila kao i svaka druga. Iako bogata međunarodno značajnim zbivanjima – od izbornog poraza Donalda Trampa (Donald J. Trump) u kontekstu nezapamćene podeljenosti američkog društva, preko serije turbulencija širom postsovjetskog prostora (uključujući i rat između Jermenije i Azerbejdžana), do izlaska Velike Britanije iz Evropske unije i novog talasa terorizma u Evropi – sva su ostala u senci i pod uticajem pandemije novog koronavirusa, koja je i u 2021. ušla punom snagom. „Doba korone” naziv je za novu epohu međunarodnih odnosa u kojoj živimo i trenutno je neizvesno dokle će ono trajati. No, stiče se utisak da su nam kaos i neizvesnost koje trenutno proživljavamo nekako poznati – kao da smo u nekoj meri na njih navikli i pre korone. Cilj ovog rada je da razmotri jedan koncept koji se upravo bavi haotičnim i nepredvidljivim karakterom savremenih međunarodnih odnosa – dakle, i pre pandemije – te da ga preispita u svetlu onoga što smo do sada saznali o njihovom funkcionisanju u doba korone i izgledima za njihovo funkcionisanje u doba post-korone. Reč je o konceptu entropije, koji je iz prirodnih nauka preuzeo i na međunarodne odnose primenio poznati američki teoretičar Randal Šveler.

Nakon što je najplodniji period svog istraživačkog rada posvetio proučavanju savremene istorije i ustanovljavanju pravilnosti kako odnosi moći i interesa država utiču na njihovo ponašanje i ishode njihovog međudelovanja, Šveler je uočio da u posthladnoratovskom periodu nešto oko tih pravilnosti očigledno „ne štima”, našavši uzrok u fenomenu entropije – zakonom kretanju međunarodnog sistema od uređenog i predvidljivog ka haotičnom i nepredvidljivom. Baveći se i pitanjem kako se trend entropije može preokrenuti, Šveler je ustanovio da je u prošlosti to činjeno ratovima velikih sila, da bi onda – gotovo proročanski – razmotrio i mogućnost da u tom pravcu deluje neka prirodna katastrofa, ističući globalnu virusnu pandemiju kao najverovatnijeg „kandidata”. Naše osnovno istraživačko pitanje tiče se procene kako se pandemija virusa korona uklapa u Švelerov koncept entropije, odnosno da li može odgovor sistema na nju zaista u nekoj meri da preokrene ovaj trend u post-korona dobu, ili – naprotiv – ima tendenciju da učini svet još entropičnijim? Nastavak rada sastoji se od tri glavna dela. U prvom izlažemo Švelerov koncept entropije i podvrgavamo kritici mehanizam koji je ovaj autor uočio za njeno prevazilaženje, a čiji nedostatak proizilazi iz njegovog shvatanja unipolarnosti i hegemonije. U drugom delu bavimo se karakteristikama doba korone, nastojeći da potvrdimo da je ova pandemija istorijski događaj bez presedana, koji se time kvalifikuje kao empirijska potpora preispitivanju Švelerovog koncepta entropije. U trećem delu to preispitivanje i vršimo, te ustanovljavamo da pandemija iznosi na videlo pomenuti nedostatak Švelerovog mehanizma za prevazilaženje entropije, ali i potvrđuje korisnost koncepta kao takvog za proučavanje međunarodnih odnosa u doba korone i post-korone.

Koncept entropije u međunarodnim odnosima

Nakon što je devedesetih godina prošlog i u prvoj deceniji ovog veka dao veliki doprinos utemeljenju teorijskog pravca poznatog kao neoklasični realizam, Šveler je počev od članka „Entropija i putanja međunarodnih odnosa: zašto polarnost gubi značenje” (Schweller 2010), pa zaključno sa knjigom *Maksvelov demon i zlatna jabuka: globalni nered u novom milenijumu* (Schweller 2014) usmerio fokus svog teorijskog rada u sasvim novom pravcu. Na verovatno najvažnije realističko pitanje nakon Hladnog rata – hoće li međunarodni poredak ostati unipolaran, ili će se ravnoteža snaga obnoviti u obliku neke nove bipolarnosti ili multipolarnosti – Šveler je kao odgovor ponudio treću opciju: nezaustavljivo kretanje sveta ka entropiji, koja obesmišljava sam koncept polarnosti (Schweller 2010, 145–151). Entropija u međunarodnim odnosima, najkonkretnije rečeno, podrazumeva haotičnu disperziju moći na veliki broj aktera, što ove odnose čini nasumičnijim i nepredvidljivijim u poređenju sa onim kakvi su bili stotinama godina (Schweller 2010, 146–147; Schweller 2014, ix). Jedino sredstvo za preokretanje ovog trenda, koje je tradicionalno služilo za preoblikovanje svetskog poretka – hegemonski rat – sada je nedostupno usled postojanja nuklearnog naoružanja, pa je Švelerovo predviđanje u osnovi pesimistično: entropija će se sve više povećavati, težeći svom maksimumu, u kome će moć biti podjednako disperzovana na ogroman broj aktera, što će je učiniti beskorisnom (Schweller 2010, 150–151; Schweller 2014, xi).

Pre nego što je Šveler uneo u nauku o međunarodnim odnosima, entropija je dugo bila prisutna u fizici, te bi za razumevanje njegovog toka zaključivanja najpre trebalo utvrditi kako je obrazložio izvorni koncept entropije i zašto mu se ovaj učinio podesnim za objašnjavanje savremenih međunarodnih odnosa. Entropija izvorno podrazumeva meru neuređenosti sistema, odnosno stopu kojom se korisna energija (raspoloživa za rad) transformiše u beskorisnu (Schweller 2014, 31). Prema Drugom zakonu termodinamike, ukupna entropija u zatvorenom sistemu (onome koji ne razmenjuje energiju sa okolinom) teži maksimumu, što vodi sistem iz stanja poretka ka stanju nereda, u kome bi kretanje čestica bilo potpuno nasumično (Schweller 2014, 31, 37). Drugim rečima, kaos je prirodno stanje stvari – da bi se one uredile, potrebno je uložiti korisnu energiju, a kad nje više ne preostane (jer se u zatvorenom sistemu zakonito rasipa, a nema otkud da se dovede), nikakva aktivnost u tom pravcu više nije moguća (Schweller 2014, 9–10, 39–40). Osim nesposobnosti za obavljanje aktivnosti, maksimalna entropija u sistemu znači i minimum informacije, odnosno potpunu nepredvidljivost (Schweller 2014, 38). Što je sistem složeniji, to je nestabilniji i lakše može da sklizne ka entropiji, putem mehanizma pozitivne povratne sprege – kada i mali poremećaji u sistemu mogu da izazovu velike lomove (Schweller 2014, 12). Kao rešenje za suzbijanje entropije

Šveler koristi metaforu „Maksvelovog demona”, bića koje je fizičar Džejms Maksvel (James Clerk Maxwell) zamislio kako stoji na vratima između tople i hladne sobe i planski raspoređuje molekule tako da održi razliku u toploti između soba i time obnavlja korisnu energiju (2014, x–xi).

Šveler vidi međunarodni sistem kao primer zatvorenog sistema, što ga čini podložnim važenju Drugog zakona termodinamike, odnosno rastućoj entropiji, te kao složeni sistem koji funkcioniše „na ivici haosa”, odnosno „između poretka i nasumičnosti” (Schweller 2014, 13). Kao i u svakom društvenom sistemu, poredak je u međunarodnom sistemu u funkciji stabilnosti (sposobnosti sistema da se nakon poremećaja vrati u prvobitno stanje mehanizmom negativne povratne sprege) i predvidljivosti, gde se akteri uglavnom ponašaju po nekim ustaljenim obrascima. Nered, na drugoj strani, podrazumeva nasumičnost i nepredvidljivost, što izaziva dezorijentaciju i međusobno udaljavanje aktera (Schweller 2014, 10–11). Rast entropije i beskorisne energije, samim tim razgradnja poretka, u međunarodnom sistemu ispoljava se u vidu dvojakog rasipanja moći: sve više aktera je poseduje, ali je ona sve manje upotrebljiva, sve do tačke potpune difuzije moći, kada nijedan akter ili grupa aktera neće moći nikome ništa da nametne, odnosno da vlada nad bilo kim (Schweller 2014, 26–27). Slabljenje strukturalnih ograničenja u poretku koji se razgrađuje entropijom podstiče nasumično ponašanje država i nepredvidljivost ishoda njihovog međudelovanja, kao i smanjenje upotrebljivosti tradicionalnih oblika moći koje one poseduju (Schweller 2010, 150; Schweller 2014, 41). U ranijim fazama razvoja međunarodnog sistema, problem entropije rešavan je hegemonskim ratovima – rat u kome bi učestvovala sve velike sile bio bi taj Maksvelov demon koji bi do kraja razorio postojeći nefunkcionalni poredak i krunisao pobednika kao hegemonu koji bi uspostavio novi poredak i obrasce ponašanja aktera; bez toga, dolazilo bi do prostog gomilanja novih struktura nad starim, što bi dovelo do toga da autoriteta ne bi bilo nigde (Schweller 2014, 22–23).

Šveler uočava nekoliko razloga zašto je savremeni međunarodni sistem podložniji entropiji nego ikad, odnosno ovaj koncept nikad korisniji za objašnjenje međunarodne politike (Schweller 2014, 44):

- dekolonizacija je šezdesetih godina 20. veka učinila međunarodni sistem gotovo isključivo suverenih država potpuno zatvorenim sistemom;
- unipolarna raspodela moći u sistemu vrlo slabo ograničava aktere, kojima se otvaraju beskrajne opcije;
- zbog nuklearnog oružja ne može da dođe do hegemonskog rata kojim bi u postunipolarnoj eri bio uspostavljen stabilan poredak;
- nova multipolarnost imaće mnogo više centara moći nego što su to imali raniji multipolarni sistemi;

- globalizacija i digitalna revolucija dodatno rasipaju moć na mnoštvo novih aktera.

Od nabrojanog je posebno zanimljivo Švelerovo viđenje unipolarnosti. Za razliku od drugih oblika raspodele moći, u unipolarnom sistemu strukturalna ograničenja su mala, jer nema rivalskih velikih sila. Unipol (najjača sila) stoga nije pod pritiskom i ima slobodu delovanja – može da bira hoće li stupiti u savez sa drugima, ili delovati jednostrano (Schweller 2010, 145; Schweller 2014, 47). No, i ostali akteri imaju veću slobodu izbora kako će odgovoriti na zahteve unipola, jer imaju manju potrebu za zaštitnikom nego što je to slučaj u drugim vrstama sistema, tako da je hegemonu teže da pretvori svoju preovlađujuću moć u uticaj nad njima – njegova moć je dobrim delom beskorisna energija (Schweller 2010, 146; Schweller 2014, 50). Uz to, Šveler smatra da je, osim pomenutim činocem nuklearnog naoružanja koje sprečava rat velikih sila, kretanje ka klasičnoj multipolarnosti uravnoteživanjem unipola otežano time što je jedino u unipolarnom sistemu uravnoteživanje revizionistička, a ne *status quo* strategija – te bi one sile koje se upuste u njega i preoblikuju svetski poredak automatski bile označene kao agresori (Schweller 2010, 153; Schweller 2014, 151).

Da li to znači da Šveler smatra da će unipolarnost večno trajati? Naprotiv, prema njegovom mišljenju, svet je uveliko zakoračio u multipolarnost i kreće se ka ravnoteži snaga, ali to nisu multipolarnost i ravnoteža snaga kakve poznaju ranije epohe. Umesto upuštanja u vojno uravnoteživanje, države izazivači nastoje da se obogate, te Šveler očekuje da nejednaki ekonomski rast uspostavi relativnu jednakost u moći (Schweller 2010, 157; Schweller 2014, 91). Difuzija moći na sve veći broj aktera postepeno će dovesti do maksimalne entropije, u kojoj će ravnoteža snaga biti postignuta bez tradicionalne politike uravnoteživanja, a akteri ostati bez podsticaja da menjaju stanje (Schweller 2010, 150–151; Schweller 2014, 83–84). Moć u novoj epohi sve više je negativna („veto” moć) – sposobnost da se nešto blokira, poremeti i onespособi, pre nego da nešto omogući, popravi i sagrađi (Schweller 2014, 57). Rastuće sile u tom kontekstu mogu da igraju uloge podržavalaca postojećeg poretka (*supporters*), remetilaca (*spoilers*) i zabušanata (*shirkers*, onih koje izvlače koristi iz postojećeg stanja stvari, ali nisu spremne da plate za njegovo održavanje), ponekad i sve tri istovremeno (Schweller 2014, 61–62). Entropija raste i na mikronivou, kroz preopterećenje informacijama, pri čemu je i ta informaciona entropija uglavnom negativna – ona jača moć svih vrsta nedržavnih aktera, ali to nije moć da nateraju druge da nešto učine, već da ih spreče (Schweller 2014, 24). Da bi reagovale na hibridne pretnje u svetu entropije, zaključuje Šveler, države moraju da priznaju ograničenja tradicionalne moći i identifikuju aktere sa kojima mogu da sarađuju u upravljanju putem uspostavljanja mreža (2014, 104–105).

Ako je hegemoni rat koji bi preokrenuo ovo stanje nedostupan, ima li alternativnog mehanizma? Po Šveleru, to bi morao da bude neki „enorman šok za

sistem, tumbanje ogromnih razmera koje bi probilo spoljnu ljušturu zatvorenog sistema i ubrizgalo svetu novu, korisnu energiju da bi mogao ponovo da radi”, poput „strašne prirodne katastrofe, globalne pandemije, ili serije koordinisanih terorističkih napada širom sveta” (Schweller 2014, 140). Prednost daje pandemiji: „(...) pojava smrtonosne virusne pandemije izazvana prelaskom zaraze sa životinja na ljude čini se najverovatnijim kandidatom za izvor sledeće globalne katastrofe, sličnog nivoa kao pređašnji hegemonski ratovi” (Schweller 2014, 141). No, smatra i da bi pandemija mogla samo privremeno da podstakne međunarodnu saradnju – ona bi poput hegemonskog rata „prodrimala stvari” i na nju bi bilo utrošeno „mnogo krvi i novca”, ali za razliku od njega ne bi bila politički čin koji bi mogao da sruši postojeće institucije i kruniše novog hegemona, ili potvrdi starog (Schweller 2014, 143–150). Ipak, Šveler unosi i dozu optimizma – iako kaže da će teško biti pronađen lek za entropiju, smatra da je pogrešno nju unapred doživljavati kao nešto loše, te da je, ako ništa drugo, savremeni svet entropije mirniji i prosperitetniji nego ikad (Schweller 2014, 159).

Švelerova primena koncepta entropije na savremene međunarodne odnose sadrži jednu značajnu protivrečnost u odnosu na njegov raniji teorijski opus. Kada utvrđuje da unipolarni sistem na čelu sa SAD doprinosi entropiji, on odstupa od sopstvenog viđenja polarnosti iz ranijih radova, između ostalih kapitalnog dela *Smrtonosna neravnoteža: tripolarnost i Hitlerova strategija osvajanja sveta* (Schweller 1998). On tamo kaže da, pored polova – velikih sila koje poseduju 50 odsto i više moći najmoćnije sile – u međunarodnom sistemu postoje i tzv. manje velike sile (*lesser great powers*), koje nemaju tu količinu moći, a ipak imaju dovoljnu da bi mogle da utiču na ukupnu ravnotežu snaga (Schweller 1998, 17–18). Zbog čega onda Šveler, kako smo videli, tvrdi da u unipolarnom sistemu nema rivalskih velikih sila koje bi unipolu uskraćivale slobodu delovanja? Shodno njegovom izvornom konceptu polarnosti, sasvim je realno da sem unipola (SAD) u savremenom sistemu postoje i „manje” velike sile – poput Kine i Rusije (Trapara 2017, 67–74). Iako nedovoljno moćne da (svaka za sebe ili u koaliciji) sruše unipola, one ipak mogu da ga osujete u uspostavljanju globalne hegemonije, dok ovaj – zbog njihovog posedovanja nuklearnog oružja, što i sam Šveler ističe – ne može na tradicionalni način (ratom) da ih eliminiše iz sistema.

Iz Švelerovog zanemarivanja činjenice da unipolarnost ne znači automatski i hegemoniju (pogotovo u savremenom svetu) sledi i pogrešna ocena da je u unipolarnom sistemu uravnoteživanje revizionistička strategija. Šveler je svojevremeno definisao revizionističke sile kao države nezadovoljne aktuelnim odnosom snaga u međunarodnim odnosima, usled čega teže ekspanziji na štetu drugih sila (Schweller 1994, 74, 104–105). Postavlja se pitanje zbog čega onda unipol (SAD) ne bi mogao da bude posmatran kao revizionistička sila ukoliko nastoji da

izmeni aktuelni odnos snaga eliminacijom drugih velikih sila iz sistema (Kine i Rusije) i uspostavljanjem hegemonije, dok bi njihovo odupiranje tome, odnosno uravnoteživanje unipola sa ciljem da se postojeći odnos snaga sačuva, bio *status quo* ponašanje (Trapara 2017, 97–99)? Mada ovaj nedostatak ne poništava suštinu Švelerovog koncepta entropije, vodi nas ka preispitivanju mehanizama njenog suzbijanja, te ćemo se vratiti na njega pri razmatranju kako se aktuelna pandemija koronavirusa uklapa u ovaj koncept.

Doba korone

Već navedeno Švelerovo „proročanstvo” da će prelazak virusa sa životinja na ljude izazvati globalnu katastrofu koja će po svojim posledicama na međunarodne odnose moći da se „takmiči” sa hegemonikom ratom, ostvarilo se, što nam je dalo kvalitetan materijal za testiranje koncepta entropije. Iako se Šveler jasno ogradio od mogućnosti da pandemija preokrene trend entropije na način na koji bi to bilo postignuto hegemonikom ratom, bio je jasan i u pogledu očekivanja da ona makar delimično i privremeno deluje u tom pravcu. Ako bi se ispostavilo da ona ne da ne deluje u tom, već u suprotnom pravcu – odnosno, da pojačava trend entropije – onda bismo imali pravo da posumnjamo i da bi hegemonikom rat tako delovao, što bi nas vratilo na preispitivanje koncepta entropije. No, najpre valja izneti činjenice koje potvrđuju da se u slučaju pandemije virusa korona nedvosmisleno radi o nesvakidašnjoj globalnoj katastrofi koja ima kapacitet da promeni „pravila igre” u međunarodnim odnosima – mada posedovanje kapaciteta još uvek ne znači da će rezultat biti takav, niti garantuje u kom pravcu bi se ta promena odigrala.

Iako je pomenuta pandemija još od izbivanja globalna tema broj jedan u javnosti, ozbiljnija akademska literatura koja se bavi njenim uticajem na međunarodne odnose još uvek je relativno siromašna. Ipak, većina autora koji su objavljivali na ovu temu slaže se da je reč o jednom od prelomnih događaja u savremenoj istoriji. Tako Kurt Kembel i Raš Doši (Kurt M. Campbell, Rush Doshi) ocenjuju da bi korona mogla da preoblikuje svetski poredak, te da bi SAD zbog nje mogle da dožive „Suecki momenat”, odnosno da kao Velika Britanija nakon Suecke krize 1956. godine, budu prinuđene da se odreknu ambicija globalne sile (2020, 1). Za Kerija Brauna i Rubija Vanga (Kerry Brown, Ruby Congjiang Wang) širenje koronavirusa jedan je od odlučujućih geopolitičkih trenutaka u moderno doba, koji će imati posledice ne godinama, već decenijama, a neke od najvažnijih su već vidljive: vraćanje fizičkih i trgovinskih barijera koje je globalizacija prethodno bila uklonila; ulazak u novu verziju Hladnog rata, u kojoj će se SAD i Kina ne samo

odavno udaljiti i strateški nadmetati, već biti i u otvorenom neprijateljstvu (2020, 247, 260–262). Robert Blekvil i Tomas Rajt (Robert D. Blackwill, Thomas Wright) smatraju da je, uz hladnoratovsko nadmetanje sa Sovjetskim Savezom, korona najveći izazov poretku predvođenom SAD još od Drugog svetskog rata (2020, 1). Po njima je ovo „trenutak radikalne međunarodne neizvesnosti” u kome se društva i na mikro i na makro nivou menjaju na način koji većina pojedinaca ne može ni da razume, a kamoli da oblikuje (Blackwill, Wright 2020, 2, 11). Prema Tomasu Kristensenu (Thomas J. Christensen), već zategnute odnose SAD i Kine pandemija vodi u tragediju (2020). Jedini autor koji iznosi donekle drugačije mišljenje je Danijel Drezner (Daniel W. Drezner).² I za njega je pandemija događaj koji je, poput nijednog od Drugog svetskog rata na ovamo, za jako kratko vreme uticao na značajnu promenu ponašanja ljudi na globalnom nivou (Drezner 2020, 1). No, prema Drezneru pandemija nije i prelomna tačka u istoriji, jer smatra da neće značajnije transformisati raspodelu moći u međunarodnom sistemu, niti interese aktera (2020, 2). Ipak, on ostavlja mogućnost da pandemija naknadno ipak ostvari preloman uticaj, i to posrednim putem, između ostalog, i ukoliko bi američki predsednik Donald Tramp zbog nje izgubio izbore (2020, 14–15).³

Po našem mišljenju, pandemija virusa korona je, ukoliko uzmemo u obzir sve njene aspekte, ne samo jedan od prelomnih događaja u savremenoj, već događaj bez presedana u celokupnoj istoriji. Dva su osnovna argumenta za to: prvi se tiče kombinacije ubojitosti i zaraznosti samog virusa, proporcionalno nivou razvoja medicine, a drugi opsega i domašaja mera primenjenih u borbi protiv širenja pandemije. Virus nazvan SARS-CoV-2 – po teškom akutnom respiratornom sindromu koji je njegov korona prethodnik iz 2002. izazivao – svakako nije najsmrtonosniji uzročnik zarazne bolesti koji poznajemo. Problem je u tome što se, za razliku od nekih od njega daleko opasnijih virusa (HIV, ebola, besnilo, i sl.) mnogo lakše prenosi – kapljičnim i aerosolnim putem, poput većine drugih respiratornih virusa, pri čemu ima neuobičajeno dug period inkubacije i mogućnost prenosa i sa predsimptomatskih i asimptomatskih prenosilaca (Brown, Wang 2020, 247–250). Kako je reč o sistemskom virusu koji se, osim što izaziva ozbiljnu upalu pluća, širi krvotokom i može da napadne niz drugih organa, on se pokazao opasnijim od bilo

² Drezner je inače autor knjige *Teorije međunarodne politike i zombiji* ([2010] 2015), u kojoj se služi misaonim eksperimentom da bi testirao upotrebljivost teorija međunarodnih odnosa za svet u kome bi se dogodila zombi apokalipsa, a polazeći od brojnih naslova popularne kulture (filmova, serija i stripova) koji obrađuju tu tematiku. Kako pandemija korone ima izvesnih sličnosti sa apokaliptičnim miljeom koji Drezner zamišlja, tema nekog od budućih radova mogla bi da bude primena zaključaka iz njegove knjige na aktuelnu fazu međunarodnih odnosa.

³ Dreznerov članak objavljen je pre nego što je Trampov poraz zaista i usledio.

koje varijante sezonskog gripa, izazvavši pandemiju koja je do trenutka pisanja (januar 2021) odnela preko dva miliona života za samo godinu dana – više nego ijedna pandemija u poslednjih stotinak godina, tj. još od Španskog gripa u periodu 1918–1920. godine (Rosenwald 2020). Ako uzmemo u obzir da je Španski grip izbio u toku haosa izazvanog Prvim svetskim ratom, da su protivepidemijske mere bile mnogo slabije nego u tekućoj pandemiji, te da je u ono doba medicina bila na mnogo nižem nivou razvoja nego danas – varijanta virusa slična onoj koja je izazvala Španski grip, nazvana Svinjskim gripom, 2009. i 2010. odnela je stotinak puta manje života, upravo zbog mnogo razvijenije medicine – jasno je da se korona pokazala mnogo težim uzročnikom bolesti. Zapravo, ako kriterijum proporcionalnosti nivou razvoja medicine primenimo i na ranije pandemije bolesti koje su povremeno znale da desetkuju stanovništvo na područjima gde su se širile (npr. kuga, kolera, velike boginje), a koje su sada vakcinama, lekovima i promenom higijenskih navika ljudi ili sasvim iskorenjene ili se sporadično javljaju, možemo samo da zamislimo koliko bi korona tek bila ubojita da se javila u nekom ranijem istorijskom trenutku.

Premda na današnjem nivou razvoja medicine ubojitost korone ne može da nadmaši nekadašnje velike pandemije, ona je očigledno bila dovoljna da pokrene mehanizam koji predstavlja drugi, još važniji razlog zašto je ovo pandemija bez presedana u istoriji. I na ranije epidemije i pandemije društva su odgovarala nizom preventivnih mera, od nošenja zaštitne opreme, pa do različitih oblika karantina i socijalnog distanciranja. To se, međutim, nikada pre korone nije dogodilo ovako naglo, temeljno i široko – gotovo na globalnom nivou. Neposredno nakon što je Svetska zdravstvena organizacija 11. marta 2020. godine proglasila pandemiju, svet je na neko vreme praktično stao. Prestanak rada većine tzv. nevitanih delatnosti (*lockdown* – uključujući ponegde i ukidanje javnog prevoza, čak i potpunu zabranu kulturnih i sportskih dešavanja), razne vrste zabrane kretanja ljudi (od potpune zabrane izlaska iz kuće u određenim vremenskim intervalima – policijski čas, preko kvalitativnih ograničenja poput dozvole izlaska samo u kupovinu, do hermetičkog zatvaranja granica), uz obavezu nošenja maski za lice na većini javnih prostora, postale su šablon primenjen u manje ili više doslednoj meri u najvećem broju država sveta (Our World in Data 2021). Uočavamo tri osnovna razloga zašto se ovo baš sada dogodilo. Prvi je što je današnji nivo globalizacije, te brzine i obima kretanja ljudi po svetu omogućio da se virus prenese širom sveta brže nego ikad, te se kao takav i sekuritizovao i naišao na jednako brz globalni odgovor u vidu preduzetih mera.⁴

⁴ Sekuritizacija je koncept koji su u nauku o međunarodnim odnosima uveli pripadnici Kopenhaške škole. Po njima, za neko pitanje kažemo da je sekuritizovano ako ono izvorno nije vojno-političke prirode, ali mu se odlukom aktera (države) pridaje egzistencijalni značaj koji opravdava preduzimanje vanrednih mera (Buzan, Waever, de Wilde 1998, 21–26).

Drugi je da savremena tehnologija zapravo omogućava da se preduzmu ovako oštre mere – od toga da se kretanje ljudi sada mnogo lakše prati, do postojanja zamenskih načina rada (*online*) za niz delatnosti koje su fizički prekinute. Treći je visok nivo humanitarne svesti savremene epohe, kojom je motivisana borba da se sačuva svaki život, za razliku od nekih ranijih vremena kada je ljudski život bio mnogo „jeftiniji“.

Ovde se nećemo upuštati u ocenu efikasnosti primenjenih mera, odnosno u kojoj meri one zaista doprinose cilju koji se želeo postići – ublažavanju ili zaustavljanju pandemije i očuvanju ljudskih života, iako i za raspravu o tome ima dovoljno osnova. Nećemo procenjivati ni da li je „lek gori od bolesti“, odnosno da li će posledice mera protiv korone biti teže od onih koje bi nanela sama korona, da joj se dozvolilo neobuzdano širenje. Samo ćemo konstatovati nespornu činjenicu – da su virus korona i prateće mere fundamentalno izmenili način ponašanja ljudi, koji je do pandemije uziman zdravo za gotovo. Svi elementi društva su uzdrmani. Na nivou socijalne psihologije, pandemija u nekim aspektima – usled izolacije i distance – proizvodi teže posledice od ratnih. Globalna ekonomija, posebno privrede pojedinih država, beleži pad koji nije viđen još od Velike ekonomske krize – od 4,4% na svetskom nivou, a 5,8% u razvijenijim ekonomijama (International Monetary Fund 2020). U nizu država nezadovoljstvo stanovništva načinom na koji se elite bave korona krizom dovelo je do protesta i drugih oblika političkih turbulencija. Napokon, pandemija je uticala i na međunarodne odnose, i to najpre neposredno, time što je praktično paralisala neke značajne događaje i procese koji su do tada bili u centru pažnje (na primer, građanski rat u Siriji). Neposredan uticaj pandemije vidljiv je i kroz resuverenizaciju, jer je od samog početka gotovo svugde prevladao nacionalni pristup u suzbijanju korone – čak i u nadnacionalnoj Evropskoj uniji, gde su članice počele da vraćaju granične kontrole jedne prema drugima, te da svaka suvereno odlučuje o merama koje će primeniti.

Posredan uticaj pandemije na međunarodne odnose je možda i još važniji, jer se tek tu vidi ubrzavanje pojedinih trendova. Drezner je dobro predvideo da će korona doprineti Trampovom izbornom porazu – da nije bilo pandemije, on bi u januaru 2021. verovatno započeo drugi mandat. Njegovo ležerno shvatanje virusa kada se ovaj pojavio i katastrofalne posledice koje je epidemija ostavila u SAD već u prvih nekoliko meseci, postaće teg koji je prelomio ravnotežu na vagi u korist njegovih protivnika. I ne samo to – SAD su zbog prikazane nekompetentnosti u suzbijanju korone dosta izgubile na međunarodnom ugledu, pored ogromne ekonomske štete koju će pretrpeti (Campbell, Doshi 2020, 1–2; Blackwill, Wright 2020, 16; Drezner 2020, 9–11). Ovo je sušta suprotnost u odnosu na Kinu, čiji će se uspeh u suzbijanju epidemije (krajnje ekstremnim merama preduzetim u njenoj ranoj fazi) pretočiti u znatno lakše ekonomske posledice, ali i porast prestiža u svetu zahvaljujući medicinskoj pomoći koju je pružila mnogim zemljama nakon stabilizacije situacije na svom tlu (Campbell, Doshi 2020, 3–4). Već prisutan trend,

dakle, relativnog opadanja jaza u moći između SAD i Kine, pandemijom je ubrzan, čime je potvrđen njen kapacitet da doprinese transformaciji sistema.

Naravno, za dubinu pečata koji će pandemija ostaviti na međunarodne odnose nije svejedno koliko će ona trajati. Kada ćemo moći da kažemo da smo iz doba korone prešli u doba post-korone? Za tako nešto bilo bi neophodno da se opasnost od virusa korona svede na dovoljno malu meru da bi se okončala njegova sekuritizacija, odnosno primena vanrednih mera koje smo pominjali, a koje proizvode poteškoće u funkcionisanju pojedinaca i društava. Određeni iskorak u tom pravcu načinjen je već u toku 2020. godine. Iako se na jesen umereno područje severne hemisfere suočilo sa još težim talasom pandemije od onog koji je u martu i aprilu „zaustavio život“, većina država je pokušala do poslednjeg trenutka da izbegne ekstremne mere koje su onda bile preduzete, svesna da virus njima neće biti iskorenjen, te da treba naći ravnotežu između ublažavanja epidemije (kako se ne bi za kratko vreme opteretili zdravstveni sistemi) i održavanja društva i ekonomije u funkcionalnom stanju. U toku zime 2020/2021. godine novi izazov pojavio se u vidu „britanskog“ i još nekih novih sojeva virusa koji su se pokazali infektivnijim i naterali niz vlada da zadrže ili pojačaju postojeća ograničenja. Pozitivan događaj, pak, koji se takođe odigrao ove zime, jeste početak vakcinacije protiv korone, i to vakcinama nekoliko različitih proizvođača (u perspektivi će ih biti sve više). Od vakcinacije se očekuje da, u kombinaciji sa prirodno stečenim imunitetom stanovništva koje je već preležalo koronu, trajno svede koronu na nivo obične sezonske respiratorne bolesti koja ne zahteva sekuritizaciju. Ipak, to je još uvek „na dugom štapu“ – logistički problemi u proizvodnji, transportu i aplikaciji potrebnog broja vakcina, što će naročito pogoditi siromašne zemlje koje nemaju novca da je kupe, te otpor tzv. antivakcerskog pokreta, ali i mogućnost novih mutacija virusa koje bi ga činile rezistentnim na postojeće vakcine, zakomplikovaće i produžiti put u doba post-korone. Već sada, na izmaku prve godine pandemije, možemo da konstatujemo da će taj proces teško biti završen u sledećih godinu dana, tako da je jasno da imamo posla sa globalnom katastrofom čije se trajanje pre meri godinama nego mesecima. Dakle, i kada je trajanje u pitanju, pandemija virusa korona se može posmatrati ravnopravno sa globalnim ratovima, što je kvalifikuje za postavljanje ključnog pitanja ovog rada – kako se pandemija korone i posledice koje ona izaziva uklapaju u Švelerov koncept entropije i već prisutan entropijski trend u međunarodnim odnosima?

Entropija i korona

Pandemija korone nesumnjivo je dokazala složenost, nestabilnost i podložnost entropiji kako nacionalnih, tako i međunarodnog sistema današnjice. Mali poremećaj izazvao je veliki lom, kroz mehanizam pozitivne povratne sprege. Virus koji na današnjem nivou razvoja medicine ne bi mogao da odnese ni približan procenat života kao onaj koji su nekad odnosile kuga, kolera ili velike boginje, pa i Španski grip, izazvao je – usled hiper-brzog globalnog širenja virusa, tehnoloških mogućnosti i savremenih humanitarnih standarda – reakciju u vidu kombinacije mera koje remete funkcionisanje društvenih sistema (uključujući i međunarodni) više nego što bi ga virus poremetio sam po sebi. Sposobnost tako (samo)poremećenog sistema da odgovori i na redovne, a pogotovo potencijalne nove vanredne izazove, drastično opada. Ako je nekad postojao idealan trenutak za vanzemaljce koji žele da napadnu Zemlju da to učine, to je bilo nekad u martu ili aprilu 2020, kada je većina svetskih vojski i privreda bila paralisana *lockdown*-om i socijalnim distanciranjem. Šveler je u svojoj knjizi dobro predvideo da će današnji svet ovakav kakav je teško moći da izbegne katastrofu kakva nam se trenutno dešava, s tim što on to dovodi u vezu sa odsustvom kompetentnog hegemonu koji bi obezbedio odgovor na katastrofu u vidu „javnog dobra” – a do takvog hegemonu (novog ili starog) se po njemu ne može doći bez hegemonskog rata (Schweller 2014, 143). Ako se složimo sa Švelerom da do takvog rata usled postojanja nuklearnog naoružanja ne može ni da dođe, ključno pitanje glasi – možemo li da očekujemo stabilizaciju sistema nakon njegovog uspešnog savladavanja pandemije korone, do koga će kad-tad svakako doći? Videli smo da se Šveler unapred ogradio rekavši da ta stabilizacija može da bude samo nepotpuna i privremena, ali hajde da vidimo da li nam dosadašnji nagoveštaji trendova koji će oblikovati doba post-korone sugerišu da će doći do bilo kakve stabilizacije, ili možda naprotiv – da će korona iza sebe ostaviti snage koje će nastaviti da destabilizuju sistem i mnogo nakon što se pandemija okonča.

Karakteristika istorijskog događaja bez presedana koji ima pandemija savršeno se uklapa u koncept entropije, jer je način života i interakcije ljudi kakav poznajemo od pamtiveka, zaštitnim sredstvima i socijalnom distancom preko noći transformisan u nešto drugo, sasvim neprirodno za ljudsku vrstu. Pri čemu prelazom na tzv. novu normalnost nije napuštena stara – nemaju sve države isti tok epidemije i oštrinu usvojenih mera, kao što se ni svi ljudi ne štite od virusa i ne poštuju mere jednako, a veoma česta pojava je i neproporcionalnost između pogoršanja/poboljšanja epidemiološke situacije i zatezanja/popuštanja mera, što unosi kaos i nepredvidljivost. Ovo odgovara Švelerovoj primedbi da u doba entropije koegzistiraju prošlost, sadašnjost i budućnost (Schweller 2014, 1). Sasvim je izgledan

scenario po kome delovi „nove normalnosti” i u doba post-korone po inerciji nastavljaju da koegzistiraju sa obnovljenim elementima „stare” i eventualno nekom trećom. U koncept entropije uklapa se i potpuni neuspeh tradicionalne moći da odgovori na pandemiju. Svest o beskorisnoj energiji kakvom klasična vojna i ekonomska, pa i meka moć postaju u suočavanju sa jednom prirodnom katastrofom, sigurno neće nestati nakon završetka pandemije, što može samo da oteža obnovu poretka tradicionalnim metodama. Novi akteri – pripadnici lekarske profesije (u prvom redu epidemiolozi i virusolozi) i Svetska zdravstvena organizacija – kojima je pandemija dala moć i uticaj kakve su u redovnim okolnostima mogli samo da sanjaju, neće ni nakon pandemije moći tek tako da budu razvlašćeni. S tim što je – zbog neuspeha u sprečavanju pandemije i otpora koji ljudi pružaju merama koje nameću – i njihova moć ograničenog domašaja, te se uklapaju u Švelerovu opasku da u entropiji „dojučerašnji pratioci pravila postaju sutrašnji kreatori istih, ali niko više ne poštuje pravila” (Schweller 2014, 1). Napokon, pandemija nije dala nijednom trendu tako jak „vetar u leđa” kao kada je u pitanju informaciona entropija. Prezasićenost informacijama o jednoj temi kakvu vidimo od početka pandemije, takođe je bez presedana. Problem ne dolazi od količine informacija same po sebi, već od njihove neusklađenosti i protivrečnosti – čak i kad dolaze od krajnje kompetentnih izvora – što ih čini beskorisnim. Stiče se utisak da na izmaku prve godine pandemije o virusu i dalje ne znamo ništa. „Veto” moć najrazličitijih aktera ovde u punoj meri dolazi do izražaja – tako borbu protiv korone sa lakoćom otežavaju tzv. antivakseri i teoretičari zavere, ali i ozbiljniji akteri koji preuveličavaju opasnost i zastrašuju ljude. Trenutno se ne vidi mehanizam kojim bi „duh” informacione entropije, pandemijom pušten „iz boce”, mogao da se vrati u nju i u doba post-korone.

Tendencija da pandemija ostavi iza sebe još veći kaos i nakon što bude okončana, još je vidljivija kada se pređe na teren konkretnih zbivanja u međunarodnim odnosima. Ako pođemo od toga da su njihova glavna osa odnosi dveju najjačih sila u sistemu – SAD i Kine, upravo na tom planu najbolje vidimo delovanje pandemije u pravcu jačanja entropijskih trendova. Nejednaki ekonomski rast koji bi trebalo da okonča unipolarnost pojačan je činjenicom da će Kina biti jedina od većih ekonomija sveta koja će u 2020. ostvariti rast BDP (od 2,3 odsto), te da će po nominalnom BDP preteći SAD ranije nego što se očekivalo pre pandemije – do 2028, a možda i već 2026. godine (Elegant 2021). Pored različitog uticaja na ekonomiju, uspeh Kine i neuspeh SAD u obuzdavanju epidemije utiče i na uvećanu sposobnost Kine za „meko” uravnoteživanje, koje je Šveler video kao jedno od sredstava za podrivanje položaja unipola u fazi njegove delegitimizacije (Schweller 2010, 154–155). No, ništa ne govori u prilog scenariju prema kome bi oko Kine mogao da se izgradi stabilniji poredak u post-korona dobu. Kina je napravila velike greške u početku epidemije, koje su i omogućile da ova preraste u

pandemiju, prikrivajući njene prave razmere i ozbiljnost pretnje. „Rat” američkog predsednika Trampa i jednog zvaničnika kineskog ministarstva spoljnih poslova putem uzajamnih optužba na Tviteru ko je „veštački” proizveo virus, pokazao je sistemsku nesigurnost kineske komunističke partije, kao pandan dubokoj podeli američkog društva i psihološkoj nesigurnosti predsednika (Brown, Wang 2020, 254; Christensen 2020, 4). Posmatrači primećuju da, pre nego da obore stari, velike sile – a među njima i Kina – jednostavno nastoje da paralelno uspostave svoje poretke tamo gde mogu (Blackwill, Wright 2020, 12), što se uklapa u Švelerovu tezu da u entropiji nove strukture ne poništavaju stare, već se gomilaju preko njih. To najbolje vidimo u konkurenciji proizvođača vakcina, koja, iako podseća na tradicionalne trke u naoružanju, ipak kreira netradicionalne sfere uticaja koje se međusobno preklapaju. Ako pandemija, dakle, ne pokazuje tendenciju ni da delimično, ni da privremeno pomogne stabilizaciji sistema u vremenu koje dolazi za njom, imamo li osnova da tvrdimo da bi to mogao i hegemonski rat (kada bi bio moguć)? Sadrži li Švelerov koncept entropije – iako je ona nedvosmisleno prisutna u praksi, ali ovde preispitujemo mehanizme za njeno suzbijanje – ozbiljnu šupljinu?

Problem leži u Švelerovom poimanju unipolarosti i oceni da bi potvrda starog ili ustoličenje novog hegemonu stabilizovali sistem. On, doduše, na jednom mestu kaže i da je koncert više ravnopravnih velikih sila jedno od mogućih alternativnih rešenja, ali sumnja u mogućnost da one prevaziđu postojeću podelu o ključnim pitanjima globalnog upravljanja (Schweller 2014, 149–150). Istorijski primeri, međutim, pokazuju da je upravo koncert velikih sila obezbeđivao najduže periode stabilnosti i predvidljivosti međunarodnog sistema, čak i kada su se sile koje ga čine radikalno ideološki i vrednosno razilazile. Tako je bilo nakon 1815. godine, kada će višedecenijski mir u Evropi potrajati i nakon što se Velika Britanija vrednosno bude razišla sa kontinentalnim konzervativnim monarhijama, ali i posle 1945, kada su se supersile od starta žestoko ideološki sukobljavale, pa to nije smetalo mnogo stabilnijem funkcionisanju svetskog poretka od ovog danas. Ono što je u oba slučaja održavalo sistem i pored neslaganja velikih sila, što je ujedno i neophodan uslov za uspostavljanje njihovog koncerta, bila je ravnoteža snaga. U Švelerovoj verziji, ako konsultujemo njegovu teoriju pre pisanja o entropiji, ravnoteža snaga dobija oblik ravnoteže interesa, koja postoji onda kada moć *status quo* sila u sistemu prevazilazi moć revizionističkih (Schweller 1994, 104). Ravnoteža interesa, time i stabilnost sistema najčešće se remeti tako što jedna sila bitno ojača u odnosu na ostale, pa se upusti u revizionizam sa ciljem da uspostavi hegemoniju. To se desilo triput u modernoj istoriji, i sva tri puta su za nagli poremećaj ravnoteže snaga/interesa bili zaslužni unutrašnji događaji – Francuska revolucija, koja će lansiranjem nove verzije patriotizma i masovne vojne mobilizacije poremetiti vestfalsku ravnotežu snaga i poslužiti kao uvod u Napoleonove hegemonističke ratove; serija buđenja nacionalnih

pokreta u devetnaestovekovnoj kontinentalnoj Evropi, koja će kulminirati ujedinjenjem Nemačke 1871. godine, od tog trenutka najmoćnije evropske države, čija će želja za hegemonijom kasnije izazvati dva svetska rata; samoukidanje Sovjetskog Saveza, koje će transformisati sistem iz bipolarnog u unipolarni i dati krila posthladnoratovskom liberalno-hegemonističkom pohodu Sjedinjenih Država.

Hegemonistički ratovi iz prošlosti – najpre Napoleonov, a zatim i Prvi i Drugi svetski rat – jesu kao rezultat imali stabilizaciju sistema, odnosno suzbijanje entropije, ali ne zato što su, kako Šveler kaže, potvrdili postojećeg hegemonu ili ustoličili novog, već jer su sprečili uspostavljanje hegemonije i obnovili ravnotežu snaga/interesa. Ravnoteža snaga/interesa, dakle, a ne hegemonija, rešenje je za entropiju. Hegemonija ne samo što nije rešenje, već naprotiv, ona bi trasirala put ka maksimalnoj entropiji, jer bi sistem postao statičan, bez korisne energije koju stvara međugra dveju ili više (bilo rivalskih, bilo saradničkih) velikih sila. Tome nas, uostalom, uči i istorijski primer Rimskog carstva koje je uspelo da izgradi svojevrsni hegemonistički poredak u svom delu sveta u vreme kada globalni međunarodni sistem nije postojao, da bi se nakon toga postepeno „razložilo” u entropiju, utirući put najhaotičnijoj epohi u zapadnoevropskoj istoriji – Srednjem veku. Sada postaje jasno – i tu je Šveler u pravu, mada mu je argumentacija drugačija – zašto unipolarnost naročito pogoduje entropiji. U unipolarnom sistemu bi, usled prednosti u moći koju unipol ima u odnosu na ostale velike sile zajedno, najverovatniji ishod hegemonističkog rata bio uspeh unipola u uspostavljanju hegemonije, time i ultimativnom usmeravanju međunarodnog sistema u pravcu entropije. Srećom, nuklearno oružje sprečava rat, time i ovakav ishod, ali ostaje i neravnoteža u vidu unipolarne premoći revizionističkih SAD nad ostalima, koja održava sistem u stanju kontinuirane nestabilnosti.

Problem može da bude rešen jedino unutrašnjom dinamikom, kakva je u slučajevima o kojima smo govorili remetila ravnotežu, a sada bi mogla i da je obnovi. Trenutno vidimo dve takve dinamike. Jedna je da SAD naprave radikalni zaokret u spoljnoj politici i od revizionističke postanu *status quo* sila – ovo ne bi povratilo ravnotežu snaga, ali bi ravnotežu interesa. Ovaj ishod je, međutim, malo verovatan, i vidimo da nije uspeo ni u vreme Trampovog predsednikovanja, koje je u tom pogledu najviše obećavalo (Trapara 2020, 221–225). Druga mogućnost, koju i sam Šveler navodi, jeste da se do nove bipolarnosti ili multipolarnosti dođe neravnomernim ekonomskim razvojem. Videli smo da pandemija tome pogoduje, ali i da, usled drugih činilaca o kojima Šveler govori – globalizacije i tehnologije – ubrzo difuziju moći na širi krug aktera, koja onda razvodnjava klasičnu ravnotežu snaga. U savremenom međunarodnom sistemu – i pre korone, a tako će ostati i posle nje – uporedo s jednim korakom u obnovi ravnoteže snaga idu dva koraka difuzije moći, koji ravnotežu i polarnost obesmišljavaju. Rešenje je u svesnom delovanju velikih sila da – što same,

što u koaliciji sa različitim novim akterima koji su procesom difuzije već stekli moć – brane ravnotežu snaga i kontrolišu difuziju moći. One bi na taj način igrale ulogu Maksvelovog demona, primenjujući mehanizam negativne povratne sprege – nešto nalik na ekonomsku intervenciju države onda kada se ispostavi da slobodno tržište ne može da garantuje stabilnost privrede. Uostalom, presedan za svesno održavanje ravnoteže snaga postoji – u viševekovnoj politici „sjajne izolacije” koju je u vestfalskom sistemu država sprovodila Engleska/Velika Britanija.

Da li kod današnjih velikih sila postoji volja za kreiranje nove Vestfalije koja će nas izvući iz haosa novog srednjovekovlja? Vidimo da kod SAD ne postoji, a uopšte nije sigurno da će postojati i kod Kine kada ih ona po moći bude stigla i prestigla – iako je malo verovatno da bi Kina ispoljila hegemonističke ambicije po američkom modelu, moguće je da bi se upustila u „odmereni” revizionizam, težeći preoblikovanju međunarodnog poretka u nekim aspektima (Pejić 2020, 104–105, 112). U tom pogledu pandemija korone bi ipak mogla da odigra pozitivnu ulogu, time što bi podigla svest velikih sila i drugih aktera da je obnavljanje ravnoteže zarad kvalitetnijeg globalnog upravljanja javnim dobrima neophodno. Jer, svet entropije u kome živimo nije više onakav kakvim ga je Šveler video, „mirniji i prosperitetniji nego ikad”; pre će biti da je u doba korone on ponovo nalik onom hobsovskom svetu u kome je život čoveka „usamljenički, siromašan, opasan, skotski i kratak”. Vrlo je moguće da ovo nije poslednja prirodna katastrofa koja će zadesiti čovečanstvo, pa bi u doba post-korone podizanje sposobnosti međunarodnog sistema da odgovori na nove izazove bilo od egzistencijalnog značaja.

Zaključak

Kakvog ima smisla deliti ljude na one što mogu i one što ne mogu,
a onda napraviti svet u kome niko ne može ništa?

Borislav Pekić, *Besnilo*, 1983.

Nauka o međunarodnim odnosima od svog nastanka najveći deo objašnjenja svetske politike temelji na utvrđivanju odnosa moći država (i drugih aktera). Bez obzira na razlike u definicijama i merenju moći, različite škole mišljenja i teorijski pravci se uglavnom slažu da su po pravilu jači ti koji određuju pravila igre, dok ih slabiji prihvataju. Na tome se i zasniva postojanje poretka u međunarodnim odnosima, koje im daje stabilnost i predvidljivost. Randal Šveler je u svojim novijim radovima ustanovio da, međutim, poredak nije prirodno stanje stvari, te da svaki zatvoreni prirodni i društveni sistem – uključujući i međunarodni – ima tendenciju da sklizne u

nered, odnosno entropiju. Prema ovom autoru, upravo je sistem u kome danas živimo, iz nekoliko razloga koje je obrazložio, podložniji entropiji nego ikad. Usled toga postulati na kojima se nauka o međunarodnim odnosima tradicionalno zasniva, o tome kako odnosi moći država i polarnost sistema utiču na međunarodna zbivanja, više nemaju pouzdano važenje kao ranije – današnji svet je haotičniji i nepredvidljiviji nego ikad. Onda je došla 2020. i pandemija virusa korona, koja je dodatno uzdrmala značaj tradicionalne moći – pokazalo se da su najsavremenije naoružanje i bilioni dolara uloženi u njega nemoćni protiv jednog sićušnog stvorenja. Što samo po sebi ne bi moralo da bude ništa novo, niti neobjašnjivo, da sistem nije reagovao na situaciju merama koje potkopavaju same temelje načina na koji funkcioniše savremeno društvo, dajući time dodatni snažan impuls već prisutnim silama entropije. U doba virusa korone gotovo svakodnevno nailazimo na potvrdu da su i države i pojedinci dezorganizovaniji, dezorijentisaniji, otuđeniji i nemoćniji nego ikad.

Kao i svaka druga pandemija u istoriji, i pandemija korone će jednom proći, što usled prirodnog gubitka kapaciteta virusa da se prenosi, što usled odgovora medicinske nauke vakcinacijom i unapređenjem lečenja. Doba post-korone koje za njom ostaje neće biti isto kao doba pre nje, osim utoliko što će takođe biti entropično – i to mnogo više nego do sada. Ta entropija, međutim neće biti entropija mira, slobode i prosperiteta, na koju je najveći deo razvijenog sveta navikao u posthladnoratovskom periodu. To će biti entropija globalnog post-traumatskog sindroma i napetog iščekivanja novih katastrofa, uz strah da neku od njih čovečanstvo možda i neće preživeti. Svetu koji dolazi zato je potrebno svesno i kontinuirano delovanje na suzbijanju entropije i uspostavljanju funkcionalnijeg i rezilijentnijeg svetskog poretka. Svetu, međutim – suprotno Švelerovom viđenju – nije potreban hegemon. Pogotovo ne hegemon koji je dozvolio da za prvih godinu dana pandemije izgubi blizu pola miliona stanovnika od virusa, te da se u par navrata nađe na ivici građanskog rata niskog intenziteta. Svetu treba obnova ravnoteže snaga, pod kojom je međunarodni sistem uvek bio stabilniji i funkcionalniji nego kada bi dolazilo do njenog poremećaja. S tim što će to u današnjem svetlu, u kome bezbroj novih „veto” igrača čeka da – kao u pesmi *Zidanje Skadra* – za noć sruši ono što bi za dan tradicionalni akteri sagradili, biti teži zadatak nego ikad. Pandemija korone bi mogla da bude poslednja opomena da je krajnje vreme za posvećivanje tom zadatku.

Bibliografija

Blackwill, Robert D. and Thomas Wright. 2020. “The End of World Order and American Foreign Policy”. Council of Foreign Relations: Council Special Report

- No. 86. May. <https://www.cfr.org/report/end-world-order-and-american-foreign-policy>.
- Brown, Kerry and Ruby Congjiang Wang. 2020. "Politics and Science: The Case of China and the Coronavirus". *Asian Affairs* 51(2): 247–264.
- Buzan, Barry, Ole Waever, and Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, Kurt M. and Rush Doshi. 2020. "The Coronavirus Could Reshape Global Order". *Foreign Affairs*. March 18. <https://www.foreignaffairs.com/print/node/1125706>.
- Christensen, Thomas J. 2020. "A Modern Tragedy: COVID-19 and U.S.-China Relations". Brookings Institution. May. <https://www.brookings.edu/research/a-modern-tragedy-covid-19-and-us-china-relations/>.
- Drezner, Daniel. (2010) 2015. *Theories of International Politics and Zombies*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Drezner, Daniel. 2020. "The Song Remains the Same: International Relations After COVID-19". *International Organization* 74, COVID-19 Online Supplemental Issue. August 19. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/song-remains-the-same-international-relations-after-covid19/COFAED193AEBF0B09C5ECA551D174525>.
- Elegant, Naomi Xu. 2021. "China's 2020 GDP means it will overtake U.S. as world's No. 1 economy sooner than expected". *Fortune*. January 18. <https://fortune.com/2021/01/18/chinas-2020-gdp-world-no-1-economy-us/>.
- International Monetary Fund. 2020. "World Economic Outlook, October 2020: A Long and Dificult Ascent". October. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/09/30/world-economic-outlook-october-2020>.
- Our World in Data. 2021. "COVID-19: Government Stringency Index". Accessed 1 February 2021. <https://ourworldindata.org/grapher/covid-stringency-index>.
- Pejić, Igor. 2020. "Measured Revisionism: Altering Power Relations Between the Status Quo States and Rising Challengers in the Contemporary International Order". *Review of International Affairs* 71(1180): 92–117.
- Rosenwald, Michael C. 2020. "History's deadliest pandemics, from ancient Rome to modern America". *The Washington Post*. April 7. <https://www.washingtonpost.com/graphics/2020/local/retropolis/coronavirus-deadliest-pandemics/>
- Schweller, Randall L. 1994. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In". *International Security* 19(1): 72–107.

- Schweller, Randall L. 1998. *Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*. New York: Columbia University Press.
- Schweller, Randall L. 2010. "Entropy and the Trajectory of World Politics: Why Polarity Has Become Less Meaningful". *Cambridge Review of International Affairs* 23(1): 145–163.
- Schweller, Randall L. 2014. *Maxwell's Demon and the Golden Apple: Global Discord in the New Millennium*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Trapara, Vladimir. 2017. *Vreme „resetovanja“: odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Trapara, Vladimir. 2020. *Ratovi Rusije 1999–2019*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Vladimir TRAPARA

INTERNATIONAL RELATIONS IN THE CORONA AGE: THE CONCEPT OF ENTROPY REVISITED

Abstract: The paper deals with the relation between the concept of entropy in international relations and the influence of the coronavirus pandemic upon them. In many ways, the coronavirus pandemic is an unprecedented event in contemporary history, but the corona age only confirms the already present trend of chaos and unpredictability in post-Cold War international relations, which Randall Schweller explained by the concept of entropy – the tendency of the rise in the disorder of every closed system. The goal of the paper is to consider this concept and revisit it by an assessment of how the impact of the coronavirus pandemic on international relations fits into it. Starting from Schweller's observation that, in the past, hegemonic wars were the primary mechanism of containing entropy in the international system, along with his prediction that some natural catastrophe could have a certain impact in that direction in the future, the author departs with this research question: Could the coronavirus pandemic bring a reduction of entropy in the post-corona age, or will it only deepen the trend of entropy? Confirming the latter, the author finds the explanation for the resilience of entropy in the absence of balance of power in the contemporary international system – which is opposed to Schweller's expectation that only hegemony can contain entropy. The conclusion is that the great powers in the post-corona age should consciously work on restoring and maintaining a balance of power if they want to make the system more resilient to some next global catastrophe.

Keywords: pandemic, coronavirus, entropy, Randall Schweller, hegemony, the balance of power, international relations.